

ارزیابی تحقق شعار سال 1402: مهار تورم و رشد تولید

چکیده

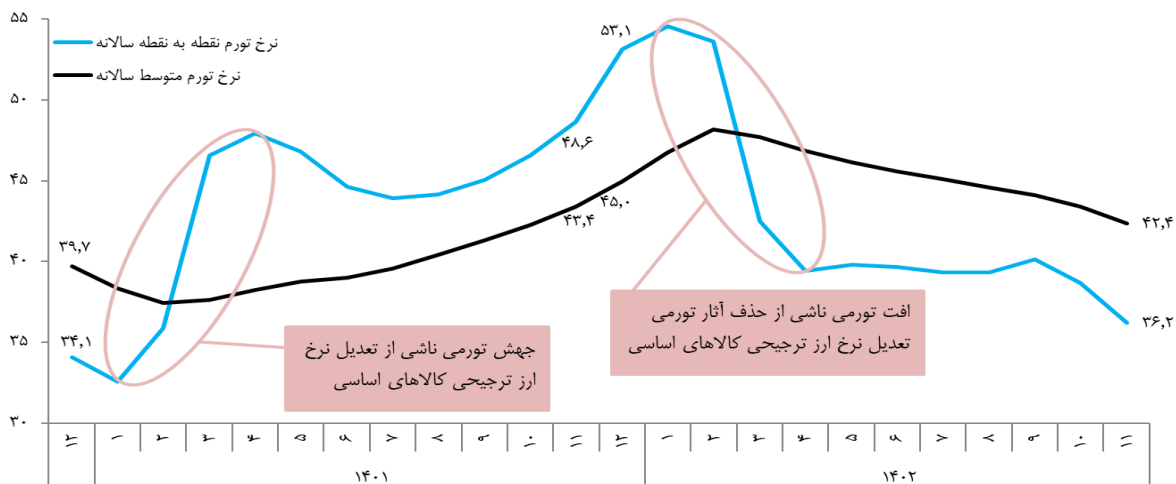
شعار مهار تورم و رشد تولید که در ابتدای سال توسط مقام معظم رهبری ابلاغ شد، این امید را در بین تولیدکنندگان کشور زنده کرد که تقویت تولید جزو اولویت اول دولت محترم در سال 1402 خواهد بود. اکنون که به انتهای سال 1402 رسیدیم، مناسب است میزان تحقق شعار سال در راستای مهار تورم و رشد تولید مورد بررسی و ارزیابی قرار گیرد. ارزیابی اتاق ایران به‌عنوان نماینده بخش خصوصی و مشاور قوای سه‌گانه، بر اساس آمارهای رسمی این است که سیاست‌های اقتصادی در سال جاری عمدتاً معطوف به مهار تورم بوده است و اگرچه رشد نقدینگی مهار شده است اما تورم همچنان در سطح بالایی (بیش از 40 درصد) باقیمانده است. سیاست کنترل رشد نقدینگی (کنترل رشد ترازنامه بانک‌ها) نیز موجب شده است تا به دلیل کسری منابع دولت، عمده نقدینگی ایجاد شده به دولت و شرکت‌های دولتی تخصیص یابد و در عمل رشد تولید نیز به محاق رفته است و هرچه به پایان سال نزدیک شدیم، فشارها بر تولیدکنندگان رو به فزونی گذاشت.

سیاست کنترل ترازنامه شبکه بانکی در راستای کنترل رشد نقدینگی تشدید شد، اما نتیجه اصلی آن عملاً تحمیل همه فشار مهار نقدینگی بر بخش غیردولتی و انتقال منابع مالی شبکه بانکی از بخش غیردولتی به بخش دولتی اعم از دولت و شرکت‌های دولتی بوده است. سیاست تثبیت نرخ ارز به صورت دستوری در مرکز مبادله به یکی از عوامل مهم کاهش صادرات کشور تبدیل شده است و به جای سیاست‌های توسعه صادرات، عملاً توسعه واردات از مسیر نرخ‌های ترجیحی ارز، افزایش وابستگی به درآمدهای نفتی و تحلیل رفتن ذخایر ارزی در دستور کار قرار گرفته است. در نهایت انتشار اوراق گواهی سپرده ۳۰ درصدی که عملاً نرخ سود ۳۰ درصد را در شبکه بانکی رسمیت بخشید، در تضاد آشکار با حمایت از تولید و رشد تولید قرار گرفته و تولیدکنندگان را در شرایط سختی قرار داده است. در حوزه سیاست مالی، دولت با توجه به کسری بودجه شدیدی که دارد عمده فشار جبران کسری بودجه را به تولیدکنندگان از مسیرهای مختلف از جمله تشدید فشارهای مالیاتی منتقل می‌نماید. افزایش هزینه‌های تولید از کانال‌های مختلف از جمله افزایش نرخ ارز، افزایش نرخ سود و افزایش فشارهای مالیاتی، در حالی است که قیمت‌گذاری دستوری از سوی دولت در صنایع مختلف (که نمونه بارز آن صنعت خودروسازی است) فشار مضاعفی را بر تولیدکنندگان وارد نموده و نگرانی‌ها درباره دشواری فعالیت در سال 1403 نزد بسیاری از تولیدکنندگان را افزایش داده است. به نظر می‌رسد سیاست‌های اقتصادی جاری مانند انتشار اوراق گواهی سپرده ۳۰ درصدی یک افق بسیار کوتاه‌مدت در راستای مهار تورم در پیش گرفته و در مسیری است که تولید را فدای تورم نماید؛ در حالی که به نظر می‌رسد این سیاست‌ها حتی در زمینه مهار تورم نیز به جز نتایج موقت، به نتایج مطلوب و پایدار در مهار تورم نخواهد رسید.

صادقانه باید پذیرفت که مدیریت اقتصاد ایران در شرایط کنونی بسیار دشوار است و سیاست‌گزاران ابزارهای محدودی برای تثبیت متغیرهای کلان (همزمان مهار تورم و رشد تولید) در اختیار دارند. اتاق ایران به‌عنوان نماینده بخش خصوصی امیدوار است که دولت محترم در سیاست‌های اقتصادی سال ۱۴۰۳ تجدید نظر اساسی در راستای حمایت از تولید صورت دهد؛ در غیر این صورت تداوم سیاست‌های جاری در سال آتی، تولید ملی و رشد اقتصادی را با مخاطرات جدی در سال ۱۴۰۳ مواجه خواهد نمود. در همین راستا پیشنهاد می‌شود عنوان شعار سال ۱۴۰۳، «ارتقای توان تولید رقابت‌پذیر ملی» تعیین شود تا این عنوان، این امید را زنده کند که حمایت از تولید ملی در اولویت همه سیاست‌های اقتصادی سال ۱۴۰۳ قرار خواهد گرفت.

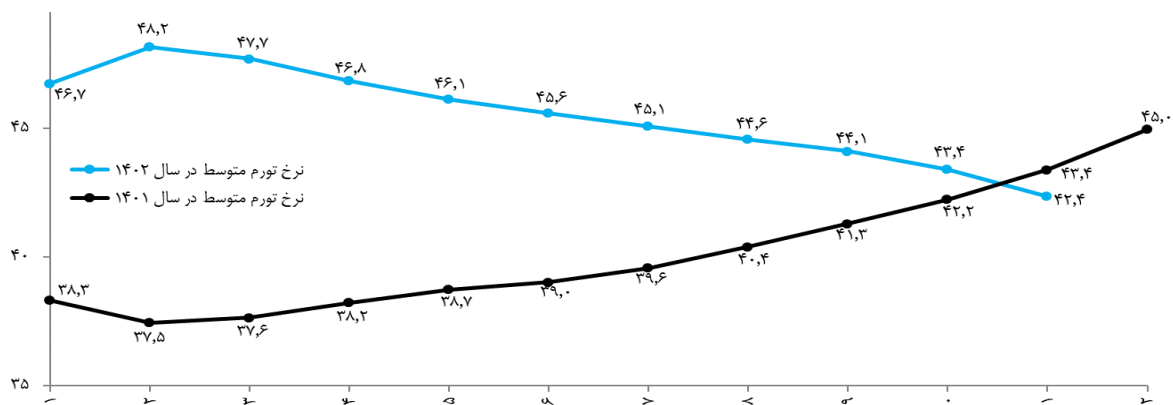
1. عملکرد مهار تورم

بر اساس گزارش مرکز آمار ایران، در پایان سال 1401 نرخ تورم متوسط (مناطق شهری) برابر ۴۵,۰ درصد و نرخ تورم نقطه به نقطه برابر ۵۳,۱ درصد بوده است (نمودار ۱). نرخ تورم متوسط تا پایان بهمن ماه 1402 به 42.4 درصد رسیده است که حاکی از کاهش ۲,۶ واحد درصدی نسبت به پایان سال 1401 است. نرخ تورم نقطه به نقطه (مناطق شهری) نیز در پایان بهمن ماه 1402 به ۳۶,۲ درصد رسیده است که حاکی از کاهش ۱۲,۴ واحد درصدی نسبت به بهمن ماه 1401 است. اما نکته مهم این است که کاهش اصلی نرخ تورم در سال 1402 در ماه های خرداد و تیر اتفاق افتاده است که ناشی از حذف آثار تورمی تعدیل نرخ ترجیحی 4200 تومانی کالاهای اساسی در خرداد 1401 بوده است و از تیرماه 1402 تاکنون نرخ تورم از کاهش قابل توجهی برخوردار نبوده است. همچنین متوسط نرخ تورم ماهانه در سال 1402 برابر ۲,۴۳ درصد بوده است که بیانگر تورم ۳۳,۵ درصدی در مقیاس سالانه است. همچنین روند نرخ تورم متوسط (مناطق شهری) در سال ۱۴۰۲ در مقایسه با سال ۱۴۰۱ (نمودار ۲) بیانگر این است که نرخ تورم در ماه های فروردین تا دی ماه در سال ۱۴۰۲، بالاتر از ماه های مشابه در سال ۱۴۰۱ بوده است و تنها در بهمن ماه در سطح پایین تر از سال ۱۴۰۱ قرار گرفته است. بنابراین در مجموع با وجود کاهش نسبی نرخ تورم، دستیابی به شعار مهار تورم در سال 1402 آنچنان که باید، مطلوب نبوده است.

منبع: مرکز آمار ایران

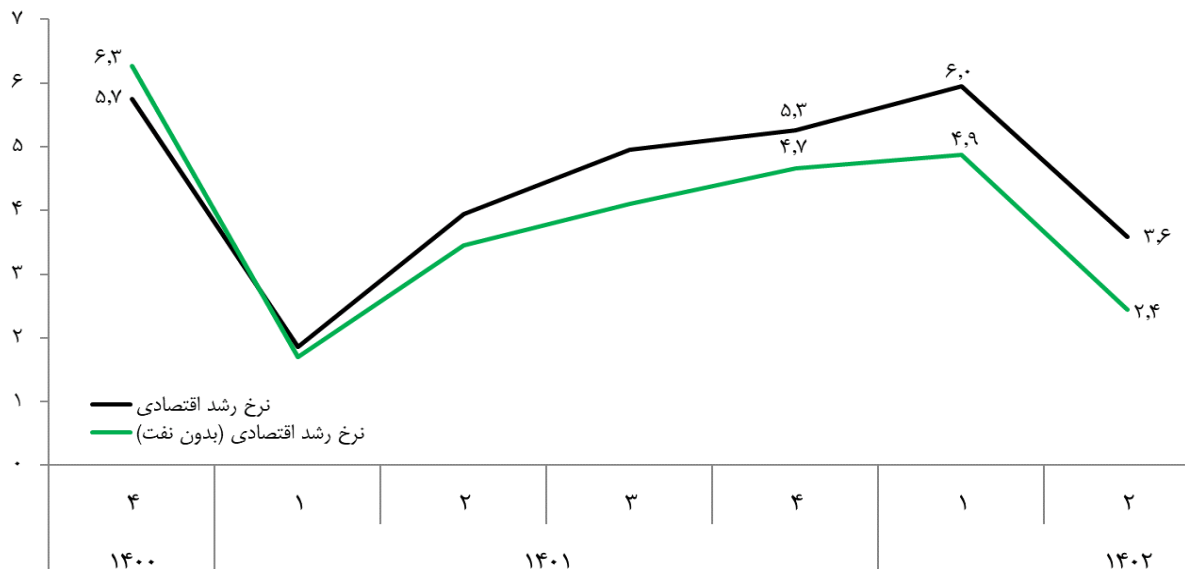
نمودار 1. روند نرخ تورم نقطه به نقطه و متوسط (مناطق شهری)

نمودار ۲. روند نرخ تورم متوسط در سال ۱۴۰۲ در مقایسه با سال ۱۴۰۱ (مناطق شهری) منبع: مرکز آمار ایران

۲. عملکرد رشد تولید

بر اساس گزارش بانک مرکزی، در پایان سال ۱۴۰۱ نرخ رشد اقتصادی برابر ۵.۳ درصد و نرخ رشد اقتصادی غیرنفتی برابر ۴.۷ درصد بوده است (نمودار ۳). رشد اقتصادی پس از افزایش نسبی در بهار ۱۴۰۲، با افت قابل توجه در فصل تابستان مواجه شده است و نرخ رشد اقتصادی به ۳.۶ درصد و نرخ رشد اقتصادی غیرنفتی به ۲.۴ درصد کاهش یافته است. بررسی رشد اقتصادی بخش‌های مختلف نیز حاکی از آن است که به جز بخش نفت که رشد آن از ۱۲ به ۱۷.۸ درصد افزایش یافته است، سایر بخش‌های اقتصادی با افت رشد در فصل تابستان ۱۴۰۲ نسبت به زمستان سال ۱۴۰۱ مواجه بوده‌اند به نحوی که رشد بخش صنعت از ۹ به ۳.۷ درصد، بخش خدمات از ۲.۹ به ۲.۷ درصد و رشد بخش کشاورزی از ۱.۵ به ۰.۱ درصد کاهش یافته است (نمودار ۴).

منبع: بانک مرکزی

نمودار ۳. روند نرخ رشد اقتصادی

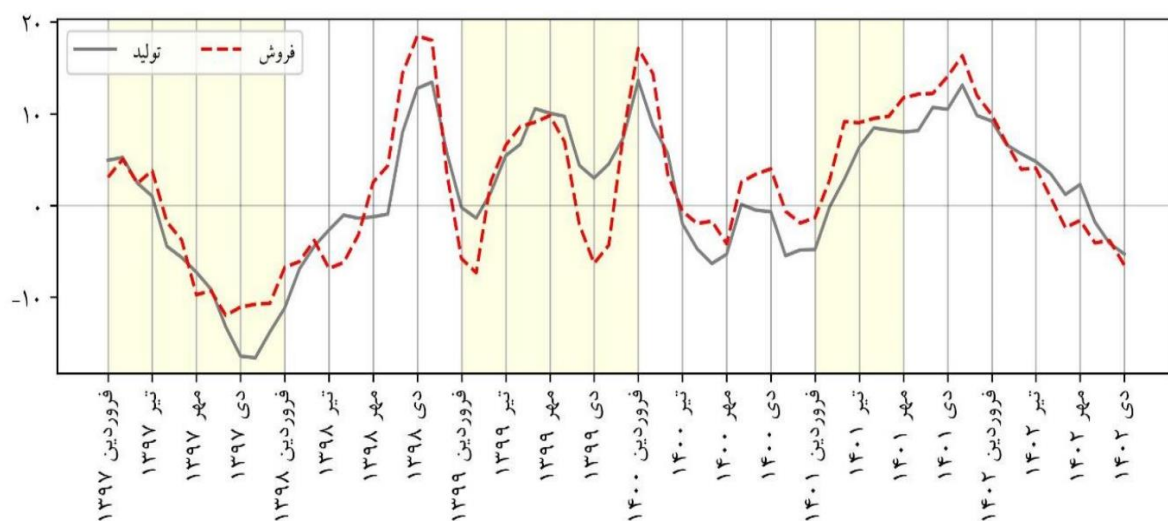

منبع: بانک مرکزی

نمودار ۴. روند نرخ رشد بخش‌های اقتصادی

همچنین بر اساس گزارش مرکز آمار، نرخ رشد اقتصادی در فصل پاییز ۱۴۰۲ به ۵,۱ درصد و نرخ رشد اقتصادی غیرنفتی به ۲,۵ درصد کاهش یافته است. بررسی رشد اقتصادی بخش‌های مختلف نیز حاکی از آن است که در پاییز ۱۴۰۲، بخش نفت با رشد ۲۱,۸ درصد و بخش خدمات با رشد ۴,۶ درصد از رشد مثبت برخوردار بوده‌اند، در حالی که بخش صنایع و معادن (بدون نفت) با رشد منفی ۱,۲ درصد و بخش کشاورزی با رشد منفی ۱,۰ درصد مواجه بوده‌اند.

متأسفانه شرایط محیطی و سیاست‌های اقتصادی حاکم به نحوی است که انتظار می‌رود افت رشد تولید در ادامه سال تشدید شده باشد (هنوز آمارهای به روز در دسترس نیست). علاوه بر ثبت رشد منفی ۱,۲ درصدی بخش صنایع و معادن (بدون نفت) بر مبنای گزارش مرکز آمار در فصل پاییز ۱۴۰۲، آمار تولید صنعتی بر مبنای داده‌های شرکت‌های بورسی نیز روند نزولی رشد تولید را در نیمه دوم سال نشان می‌دهد. در حالی که انتشار گزارش تولید صنعتی پژوهشکده پولی و بانکی از مهرماه ۱۴۰۲ متوقف شده است، آخرین گزارش پایش بخش حقیقی اقتصاد ایران (بخش صنعت و معدن) بر مبنای داده‌های شرکت‌های بورسی که توسط مرکز پژوهش‌های مجلس منتشر می‌شود، حاکی از رشد منفی ۵,۳ درصدی تولید و رشد منفی ۶,۵ درصد فروش در سه‌ماهه منتهی به دی‌ماه ۱۴۰۲ است (نمودار ۵) که بیانگر هشدار جدی در خصوص روند تولید صنعتی در سال ۱۴۰۲ است.

نمودار ۵. روند نرخ رشد تولید و فروش بخش صنعت بر اساس داده‌های شرکت‌های بورسی
منبع: مرکز پژوهش‌های مجلس

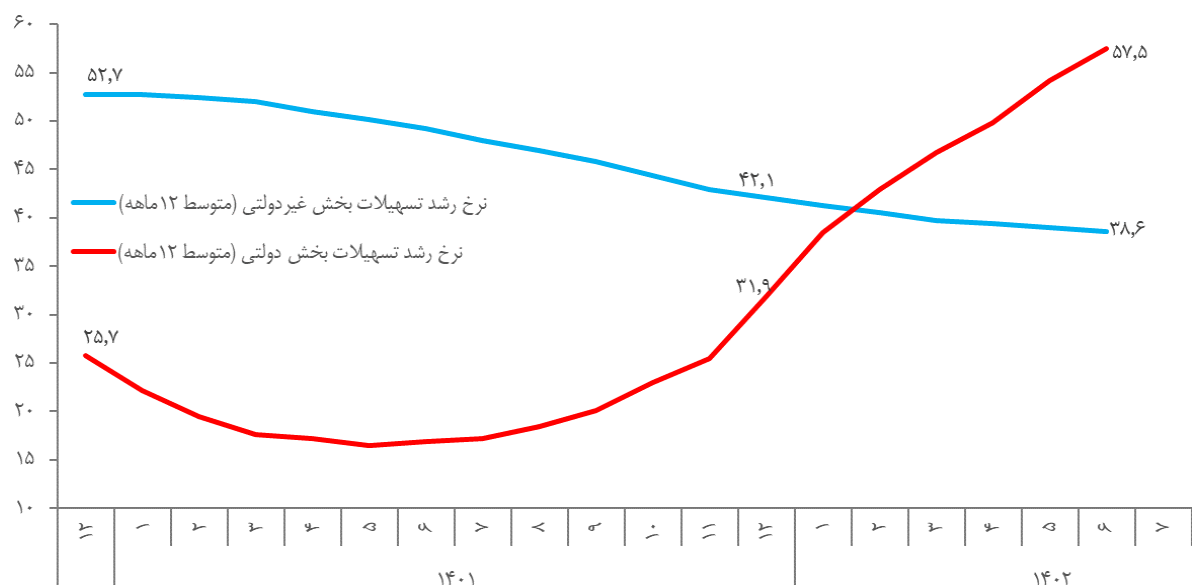
۳. ارزیابی آثار سیاست‌های ضد تورمی

ارزیابی شرایط حاکم بر اقتصاد کشور و وضعیت تولید و تورم حاکی از آن است که سیاست‌های اقتصادی در سال جاری عمدتاً معطوف به مهار تورم بوده است، اما نه تنها دستیابی به هدف مهار تورم مطلوب نبوده است، بلکه عملاً رشد تولید نیز به محاق رفته است. از مهمترین سیاست‌های جاری اقتصادی در راستای مهار تورم می‌توان به سیاست کنترل نقدینگی از مسیر کنترل ترازنامه شبکه بانکی، افزایش نرخ سود بانکی و سیاست تثبیت نرخ‌های ترجیحی ارز اشاره نمود.

1.3. سیاست کنترل ترازنامه شبکه بانکی: جایگزینی دولت به جای بخش خصوصی در جذب منابع شبکه بانکی

بانک مرکزی برای کنترل رشد نقدینگی، سیاست کنترل ترازنامه شبکه بانکی را تشدید نموده است. اما مشکل اصلی نحوه اجرای سیاست کنترل ترازنامه شبکه بانکی است که عملاً فشار مهار نقدینگی را بر بخش غیردولتی منتقل نموده است و موجب انتقال منابع مالی شبکه بانکی از بخش غیردولتی به بخش دولتی شده است.

شاهد این مدعا وضعیت رشد تسهیلات بخش دولتی و غیردولتی در شبکه بانکی است. بر اساس آخرین گزارش بانک مرکزی در شهریور ۱۴۰۲، متوسط ۱۲ ماهه رشد تسهیلات بخش غیردولتی از ۵۲٫۷ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۴۲٫۱ درصد در سال ۱۴۰۱ و ۳۸٫۶ درصد در شهریور سال ۱۴۰۲ کاهش یافته است (نمودار ۶). این در حالی است که متوسط ۱۲ ماهه رشد تسهیلات شبکه بانکی به دولت و شرکت‌های دولتی از ۲۵٫۷ درصد در سال ۱۴۰۰ به ۳۱٫۹ درصد در سال ۱۴۰۱ و ۵۷٫۵ درصد در شهریور سال ۱۴۰۲ افزایش یافته است که بالاترین رشد تسهیلات شبکه بانکی به دولت و شرکت‌های دولتی از سال ۱۳۹۲ است. روند نزولی رشد تسهیلات شبکه بانکی به بخش غیردولتی همزمان با روند صعودی رشد تسهیلات شبکه بانکی به بخش دولتی، حاکی از وقوع یک روند هشدارآمیز در خصوص نحوه اجرای سیاست کنترل ترازنامه بانک‌ها و مهار رشد نقدینگی از این مسیر است.

نمودار ۶. روند نرخ رشد تسهیلات شبکه بانکی به بخش دولتی و غیردولتی
منبع: بانک مرکزی

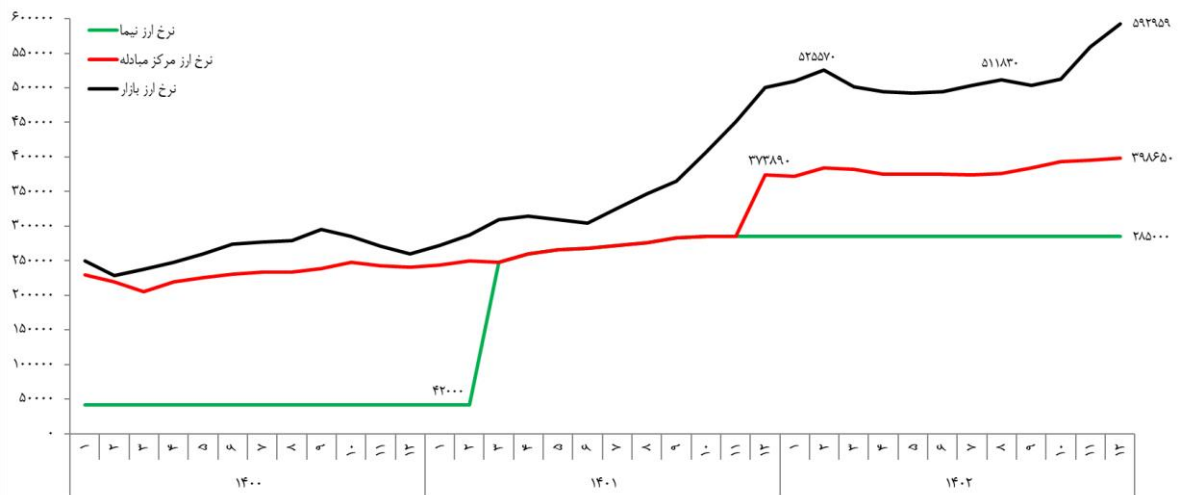
2.3. سیاست تثبیت نرخ‌های ترجیحی ارز: افت صادرات و افزایش کسری تراز تجاری غیرنفتی

در سال ۱۴۰۲ و در حالی که نرخ ارز در بازار تا ۱۲ اسفندماه به محدوده ۵۹۲۹۵۹ ریال رسیده است، نرخ نیما در عدد ۲۸۵۰۰۰ ریال و نرخ مبادله‌ای در محدوده ۳۹۰۰۰۰ تا ۴۰۰۰۰۰ ریال تثبیت شده است که حاکی از شکاف ۱۰۸ درصدی نرخ بازار از نرخ نیما و شکاف ۴۸ درصدی نرخ بازار از نرخ مبادله‌ای است (نمودار ۷).

این در حالی است که بر اساس آخرین آمار گمرک صادرات غیرنفتی (گمرکی) (مجموع ۱۲ ماهه) در سال ۱۴۰۲ با روند نزولی مواجه بوده و از ۵۳٫۲ میلیارد دلار در پایان سال ۱۴۰۱ به ۴۹٫۲ میلیارد دلار در بهمن‌ماه ۱۴۰۲ کاهش یافته است. در همین

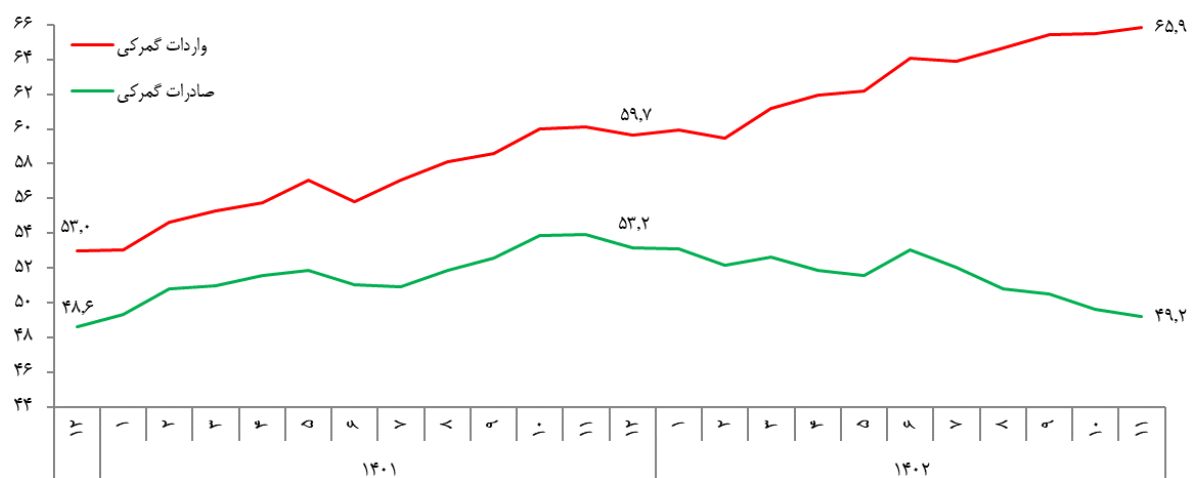
حال واردات گمرکی از روند صعودی برخوردار بوده و از ۵۹,۷ میلیارد دلار به ۶۵,۹ میلیارد دلار افزایش یافته است (نمودار ۸). این آمار بیانگر این است که کسری تراز تجاری (گمرکی) از ۶,۵ میلیارد دلار در پایان سال ۱۴۰۱ به ۱۶,۷ میلیارد دلار در بهمن‌ماه ۱۴۰۲ رسیده است که تمامی این کسری حدود ۱۷ میلیارد دلاری با درآمدهای نفتی یا تزریق ذخایر ارزی پوشش داده شده است. لذا با توجه به آمارها، باید اذعان داشت که سیاست ارزی کشور نیازمند بازنگری است. سیاست ارزی باید به گونه‌ای طراحی شود که در خدمت تولید رقابت‌پذیر باشد. انتظار می‌رود در خصوص مساله ارز که یک متغیر کلیدی در اقتصاد ایران به شمار می‌رود، سیاستگذار در تعامل تنگاتنگ با فعالان اقتصادی باشد و خلاها و مشکلاتی که در نرخ‌گذاری ارز وجود دارد به گونه‌ای رفع گردد که تولید واقعی رونق گیرد و توسعه صادرات با ارزش افزوده بالا به همراه داشته باشد.

سوال اصلی این است که چرا به جای سیاست‌های توسعه صادرات، عملاً توسعه واردات از مسیر نرخ‌های ترجیحی ارز، افزایش وابستگی به درآمدهای نفتی و تحلیل رفتن ذخایر ارزی در دستور کار قرار گرفته و در مقابل صادرات غیرنفتی در مسیر نزولی قرار گرفته است؟

منبع: بانک مرکزی و بازار ارز

نمودار ۷. روند نرخ‌های ارز

منبع: گمرک

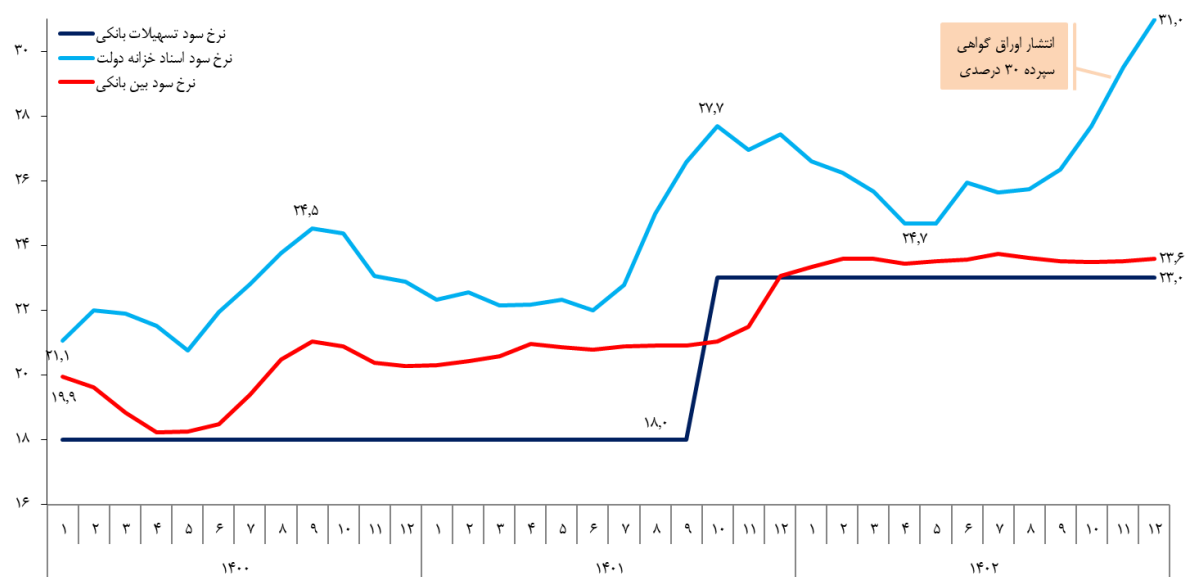
نمودار ۸. روند صادرات و واردات گمرکی (مجموع ۱۲ ماهه)

3.3. سیاست افزایش نرخ سود

سیاست افزایش نرخ سود تسهیلات شبکه بانکی به ۲۳ درصد که دی‌ماه ۱۴۰۱ به مرحله اجرا درآمد را شاید بتوان با توجه به شرایط تورمی و به رغم آثار ضدتولیدی آن موجه دانست، اما سیاست‌های اخیر پولی که منجر به افزایش نرخ سود اسناد خزانه دولت به رکورد ۳۱,۰ درصد در اواسط اسفندماه ۱۴۰۲ (نمودار ۹) و انتشار اوراق گواهی سپرده ۳۰ درصدی که عملاً نرخ سود ۳۰ درصد را در شبکه بانکی رسمیت بخشیده است، در تضاد آشکار با حمایت از تولید و رشد تولید و حتی مهار رشد نقدینگی است (زیرا بخشی از افزایش نقدینگی به شکل درونزا و از طریق پرداخت سود سپرده‌ها ایجاد می‌شود و ناترازی بانک‌ها را افزایش خواهد داد).

در حالی هدف از ابلاغیه انتشار اوراق گواهی سپرده ۳۰ درصدی، تأمین سرمایه در گردش واحدهای تولیدی عنوان شده بود، تقریباً همه فعالان اقتصادی می‌دانند که این منابع صرف پروژه‌های اولویت‌دار دولت خواهد شد و فقط نرخ سودی که برای اوراق تعیین شده، عملاً نرخ تأمین مالی از شبکه بانکی را برای تولیدکنندگان بالا می‌برد و معضل اخذ تسهیلات بانکی که به گواه گزارشات فصلی پایش محیط کسب و کار همواره یکی از ۳ مشکل اول فعالان اقتصادی عنوان شده است را تشدید خواهد کرد.

به نظر می‌رسد دولت محترم، سیاست‌های اقتصادی جاری مانند انتشار اوراق گواهی سپرده ۳۰ درصدی را با یک افق بسیار کوتاه‌مدت با هدف کنترل قیمت ارز در پیش گرفته است. سوال اصلی این است که آیا برای زمان سررسید اوراق گواهی سپرده ۳۰ درصدی در بهمن ۱۴۰۳ که ممکن است بسته به نتایج انتخابات آمریکا شرایط به مراتب سخت‌تری نسبت به وضعیت فعلی بر اقتصاد کشور حاکم باشد، برنامه‌ای تدارک شده است؟ آیا قرار است در بهمن ۱۴۰۳، اوراق گواهی سپرده با نرخ‌های بالاتر برای مهار اوراق گواهی سپرده ۳۰ درصدی سررسید شده منتشر شود؟

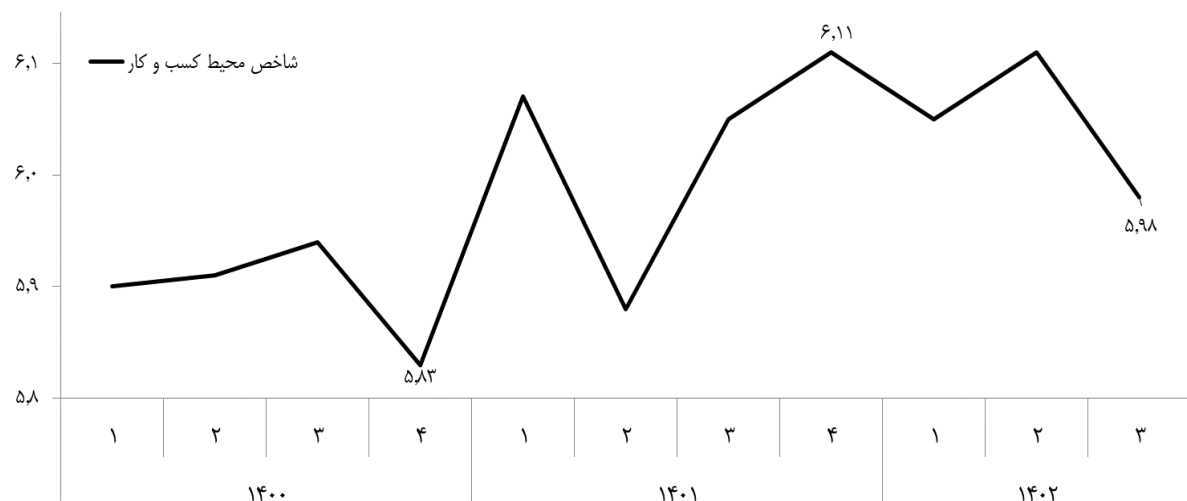

منبع: بانک مرکزی و بازار سرمایه

نمودار ۹. روند نرخ‌های سود

4.3. تضعیف محیط کسب و کار

بر اساس آخرین گزارش مرکز پژوهش‌های اتاق ایران، شاخص محیط کسب و کار از ۶,۱۱ در زمستان ۱۴۰۱ به ۵,۹۸ در پاییز ۱۴۰۲ کاهش یافته است، که نشان می‌دهد مجموعه شرایط و سیاست‌های حاکم بر اقتصاد ایران در نیمه دوم سال ۱۴۰۲ موجب تضعیف محیط کسب و کار شده است.

منبع: مرکز پژوهش‌های اتاق ایران

نمودار ۱۰. روند شاخص محیط کسب و کار

جمع‌بندی و پیشنهاد شعار سال ۱۴۰۳

صادقانه باید پذیرفت که مدیریت اقتصاد ایران در شرایط کنونی بسیار دشوار است و سیاست‌گزاران ابزارهای محدودی برای تثبیت متغیرهای کلان (همزمان مهار تورم و رشد تولید) در اختیار دارند. اما همانگونه تشریح شد مجموعه شرایط و سیاست‌های حاکم بر اقتصاد ایران در سال ۱۴۰۲، تولید ملی را در معرض آسیب قرار داده است و باید اذعان داشت که سال ۱۴۰۲ با فشار فزاینده بر تولیدکنندگان رو به اتمام است. در شرایطی که هزینه‌های تولید از کانال‌های مختلف از جمله افزایش نرخ ارز، افزایش نرخ سود و افزایش فشارهای مالیاتی در راستای جبران کسری بودجه رو به افزایش است، قیمت‌گذاری دستوری از سوی دولت در صنایع مختلف (که نمونه بارز آن صنعت خودروسازی است) تداوم یافته و فشار مضاعفی را بر تولیدکنندگان وارد نموده است. مجموعه این عوامل به علاوه محدودیت‌های شدید تجارت خارجی و فشارهای ناشی از تحریم‌های اقتصادی، نگرانی‌ها در خصوص تضعیف توان تولید ملی و حتی توقف تولید را در برخی فعالان اقتصادی ایجاد کرده است. اتاق ایران به‌عنوان نماینده بخش خصوصی امیدوار است که دولت محترم در سیاست‌های اقتصادی سال ۱۴۰۳ تجدید نظر اساسی در حمایت از تولید صورت دهد. در همین راستا عنوان «ارتقای توان تولید رقابت‌پذیر ملی» به عنوان شعار سال ۱۴۰۳ پیشنهاد می‌شود تا این امید را زنده کند که حمایت از تولید ملی، اولویت اصلی سیاست‌های اقتصادی (پولی، مالی، ارزی و تجاری) سال ۱۴۰۳ خواهد بود.